

Panait Istrati'nin Romanlarında Sosyalizm

Abdullah Özçelik

<https://orcid.org/0000-0002-1654-1499>

Muş Alpaslan Üniversitesi

Sorumlu yazar: a.ozcelik@alparslan.edu.tr

Özet

Bu çalışma, Rumen yazar Panait Istrati'nin sosyalizme yönelik düşüncelerini ve eleştirilerini ele almaktadır. Yazarın, "Uşak", "Hayat Yollarında", "Baragan'ın Dikenleri" ve "Minka Abla" isimli eserlerinde sosyalizme yönelik düşüncelerinin iz düşümlerini görmek mümkündür. Gençlik dönemlerinde, sosyalist fikirlere ilgi duyan ve işçi sendikalarında sekreter olarak görev yapan yazar, romanlarında tam olarak sosyalizme yakın bir pozisyon almamıştır. Bunun yerine sistemin uygulama alanındaki eksikliklerinden bahsederek ya da bir takım eleştiriler dile getirerek bu ideolojiye karşı mesafeli durmayı tercih etmektedir. Sosyalizme yönelik fikirlerinin, gençlik dönemlerinden daha farklı bir içerik kazanmasında ve bu ideolojiye mesafeli yaklaşmasında bir takım gelişmelerin belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, ezilen kesimin içerisinde yer alan bazı kişi ve grupların ahlaki yönden zayıf olduklarını düşünmesi ve sosyalist ideolojiyi benimseyen devletlerin iktidarları süresince ulaşmak istedikleri ekonomik ve toplumsal hedeflerden oldukça uzak bir noktada olmaları, yazarın bu ideolojiye olan düşüncelerini gözden geçirmesine neden olmuştur. Açıkçası, yazarın eserlerinde, Romanya halkının ekonomik ve sosyal durumları, yerel halkın yaşadığı sorunlar ve toplumdaki çatışma örnekleri beraberinde alt sınıfa mensup kesimlerin yaşadığı zorluklardan çıkış için buldukları yanlış çözüm yolları ve burjuva sınıfın gündelik ilişkileri ve iş yapma biçimlerini tarafsız bir gözle izlenmeye çalıştığı görülmektedir.

Makalede de bu doğrultuda sosyalizmin tarihinden ve zaman içerisinde yaşadığı değişimden kısaca bahsedilecek sonrasında ise yazarın yukarıda belirlenen eserlerinde yer alan her iki sınıf ile ilgili düşünceleri ve değerlendirmeleri ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Panait Istrati, Sosyalizm, Sosyalizm Eleştirisi

Socialism In Panait Istrati's Novels

Abstract

This study deals with Romanian writer Panait Istrati's thoughts and criticisms towards socialism. It is possible to see the reflections of the author's thoughts on socialism in his works titled "Uşak", "On the Roads of Life", "Baragan's Thorns" and "Minka Abla". The author, who was interested in socialist ideas in his youth and also worked as a secretary in labor unions, prefers to keep his distance from this ideology by talking about the shortcomings of the system in its implementation or expressing some criticisms, rather than taking a position close to full socialism in his novels. It is possible to say that a number of developments were decisive in his ideas about socialism gaining a different content than in his youth and in his distance from this ideology. For example, the fact that some individuals and groups within the oppressed segment thought that they were morally weak and that the states that adopted the socialist ideology were far from the economic and social goals they wanted to achieve during their rule caused the author to review his thoughts on this ideology. Frankly, in the author's works, the economic and social situations of the Romanian people, the problems experienced by the local people and examples of conflicts in society, as well as the wrong solutions found by the lower class to get out of the difficulties they experience, and the daily relations and ways of doing business of the bourgeois class, are tried to be observed objectively.

In this article, the history of socialism and its changes over time will be briefly mentioned, and then the author's thoughts and evaluations regarding both classes in the above-mentioned works will be discussed.

Keywords: Panait Istrati, Socialism, Criticism of Socialism

Giriş

Panait Istrati, edebiyat dünyasına oldukça geç katılmasına rağmen, ortaya koyduğu eserlerle ve masalsı anlatımıyla dünya edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Yazar, 40 yaşından sonra, Fransız yazar Romain Rolland'ın ısrarlarıyla yazmaya başlamıştır. İlk romanı, Kira Kiralina'yı ve sonraki eserlerini, ana dilinde değil ama bireysel çabasıyla öğrendiği Fransızca ile yazmıştır.¹ Ülkemizde, özellikle, 1950'li yıllarda, tanınmaya başlayan yazarın eserlerinin dilimize çevirisi o yıllarda, Yaşar Nabi Nayır tarafından yapılmıştır.

Istrati'nin eserlerinin büyük bir çoğunluğu, kendi yaşamından izler taşır. Daha açık bir ifadeyle, Istrati, eserlerinin neredeyse hemen hemen hepsinde başkarakter ve anlatılan öykünün dinleyicisi olarak Adrian Zograffi ismini kullanır. Adrian Zograffi'nin aslında yazarın kendisi olduğunu belirtmek gerekir. Çok haklı olarak, Panait'ın eserlerinin, Adrian Zograffi takma adıyla yazılmış ama yazarın kendi hayat deneyimlerini içeren metinler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.²

Yazarın öz yaşam öyküsünü okurken, bir taraftan da ona eşlik eden işsizlerin, ezilen liman işçilerinin, derebeylerin zorbalığına maruz kalan köy halkının, haydutların ve dışlanan azınlıkların varlığına tanık oluruz. Kendi edebiyatının oluşmasında, büyük bir paya sahip olan bu insanlar; ya çoğu zaman sert doğa koşullarının etkisiyle sefaletle sürüklenirler ya da derebeylerin baskı ve zorbalıklarıyla karşı karşıya kalırlar. Ama yazar, yerel halkın yaşadığı bu trajedilerin sorumluluğunu, tek bir tarafın üzerine yıkmaya kolaylığına kaçmamaya özen gösterir. Bu nedenle, Istrati, sosyalist ideolojiye sempati duyan ve bu ideolojiyi edebiyat anlayışının merkezine yerleştiren birçok yazardan, tercih ettiği bu farklı bakış açısıyla ayrılmaktadır. Açıkçası, Istrati, toplumsal sistem içerisinde var olan sınıf çatışmalarını (burjuva ve işçi sınıfı), dayanışma, işbirliği ve ezilen/ezen gibi sosyalist temaları; sadece teoriye bağlı kalarak değerlendirmek yerine, gerçek hayattaki karşılıklarını yakından görerek, bir nevi teori ile pratiği bir arada düşünerek anlamaya çalışır. Yazarın, gerçek ile teori arasındaki bu farkı gözeten eserlerini yazması, onu sosyalizmi benimseyen yazarların düştüğü hataya düşürmemiş ve sosyal meselelere tek taraflı bir şekilde değil gözden kaçan konuları da hesaba katarak tarafsız bir gözle değerlendirmesine yardımcı olmuştur.

Bu doğrultuda, yazarın eserlerinde, acı çeken taraf olarak gördüğü köy halkı ve ezilen liman işçilerinin yaşadığı trajedinin sorumluları olarak, sadece burjuva sınıfını temsil eden armatörleri, tüccarlar ve derebeylerini suçlama kolaylığına kaçmadığını belirtmek gerekmektedir. Yazar, ezilen sınıfın içerisinde bulunduğu bu negatif tablonun sorumluluğunu aynı zamanda bu sınıfı temsil eden kesimlere de paylaşmak ister. Bir başka deyişle, yazar bu olumsuz durum ile ilgili bir değerlendirme yaparken, ahlaki yönden zayıf kabul edilen davranışları sergileyen işçileri, zorluklar karşısında kendilerini alkole ve şiddete teslim eden köylüleri de hedef tahtasına koymak gerektiğini düşünmektedir. Bu bakımdan, yazarın eserleri, ezilen sınıfın yaşadığı ekonomik zorlukları ve toplumsal ilişkiler içerisinde karşılaştığı baskıları dile getirme amacı taşımakla birlikte; bu sınıfa yönelik ortaya konulmayan yani söylenmeyen sözleri de içermesi bakımından önemlidir.

Sosyalizm

Sosyalizm üzerine çok tartışılan ve birbirine taban tabana zıt görüşlerle tanımlanmaya da açık bir ideoloji olarak görülebilir. Bunun nedenlerini, üç-dört başlık altında toplamak mümkündür. İlki, ortaya koyduğu temalardan bir kısmının, dini ve ahlaki değerlere uzak bir içeriğe sahip olmasıyla ilgilidir. İkincisi ise, sosyalist düşünceyi programlarının merkezine alan siyasi partilerin, iktidara geldikten sonra, totaliter rejimlere dönüşerek, zamanla sosyalizmin nihai hedefi olarak belirlenen; insanın ve toplumun mutluluğu ilkesinden uzak uygulamalar içerisinde bulunmaya başlamalarıdır.

¹ Yazar, Hayat Yolları olarak Türk diline çevrilen yaşam öyküsünde, Fransızcaya duyduğu hayranlığı şu cümlelerle anlatmaktadır: "*Fransızca, Lugat yardımıyla Jean-Jacques Rousseau'ları ve daha başka klasikleri deşifre ede ede tek başıma keşfettiğim ahenkli nağmeleri başımı döndüren bir civıltı olan bir dildir*" (Istrati,1959:3).

² "*İlk tasavvuruma göre altı cilt kadar tutacak olan Adrian Zograffi'nin hayatı bütün eserimi teşkil edecekti. Bu, olgunluk çağındaki bir adamın dünya görüşünü de getiren edebi bir eser olacaktır.*" (Istrati,1959:3)

Panaît Istrati'nin Romanlarında Sosyalizm

Üçüncüsü ise, insanın doğasıyla çokta uyumlu olmadığı düşünölen eşitlik vb. gibi temaların sosyalist düşünöncenin merkezinde yer almasının bunda önemli bir etkisinin olduğu belirtilmektedir. Son olarak, sosyalizm; kanlı devrimlerle, ekonomik sorunlarla, baskı ve şiddet ile hatırlanabilmektedir.

Sosyalizm ile birlikte anılan olumsuz eylemler ve örnek olarak gösterilen katı, hoşgörüsüz yönetim biçimleri, bu ideolojiyi çeşitli dönemlerde saldırılara açık hale getirmiştir. Özellikle, dini değerlerin ve uygulamaların, sosyalist teorisyenler tarafından, siyasi iktidarın, toplum üzerinde kurduğu tahakkümü sürdürmesinde yardımcı bir unsur olarak ele alınması ve ahlaki değerlerin de buna hizmet ettiğinin düşünölməsi; dini ve ahlaki toplumsal birlik ve beraberliğı güçlendiren bir unsur olarak düşünölen muhafazakâr ve milliyetçi ideolojilerin karşısında konumlandırmıştır. Bireyi, doğası gereğı paylaşmaya ve iş birliğine açık bir organizma olarak tanımlaması da ayrıca insanı haz ve mutluluk peşinde koşan ve bu dünyayı kendi isteklerini gerçekleştirmek için bir araç olarak gören liberal teorisyenlerin eleştirilerini de üzerine çekmesine yol açmıştır. 19. yüzyıl ve sonrasında sosyalizmi programlarının merkezine alan çeşitli örgütlerin şiddete dayalı eylemleri de onu kitlelerden uzaklaştıran bir başka gelişme olarak not edilmektedir. Yukarıda, bahsi geçen gelişmeler, uzun bir dönem, özellikle, bilim dünyasında, bu ideolojiye yönelik ön yargıları beslemekle birlikte yanına da yaklaşıması tehlikeli bir ideoloji olarak değerlendirilmesini kolaylaştırmıştır.

Sosyal bilimlerde, ekonomik ve toplumsal ilişkiler üzerine inşa edilen temel formları açıklamak için ortaya atılan teoriler, bir süre sonra onu benimseyen kişi ve grupların faaliyetleriyle ilişkilendirilerek tanınmaya başlanabilmektedir. Bu durum, ister istemez sosyal teorilerin kaderlerini de belirleyebilmektedir. Başka bir ifadeyle, siyasal iktidarların ya da çeşitli örgütlerin meşru ya da gayri meşru olarak hayata geçirdikleri uygulamalar ve hatalı politikaları, ideolojilerin eksik ve kusurlu taraflarının üzerine yıkılarak, onları oldukça yüzeysel bir değerlendirme ile karşı karşıya bırakabilmektedir. Bu ise zamanla, ideolojileri objektif kriterlere göre değil de daha çok sübjektif bir bakış açısıyla analiz etme kolaylığına da yol açabilmektedir. Dünya siyasi tarihi içerisinde, sahne alan her ideolojinin, toplumsal, ekonomik ve kültürel bir dönüşümü hedefleyen politik oluşumların eylemlerinden bağımsız bir şekilde ele alınması ve nesnel kriterlerle enine boyuna tartışılması daha doğru bir anlayış olarak görölmelidir. Elbette, bu çalışma ele aldığı konu nedeniyle bu anlayış üzerine gerekli kritiğı yapma ve bir değerlendirme sunma amacı içerisinde değildir. Ama, çalışmanın ana aktörünü oluşturan yazarın yani Panaît Istrati'nin, sosyalist düşünönceye yönelik olumlu fikirlerinin değışmesine ve bu doktrine karşı aldığı mesafeli duruşa da yine yukarıda ana hatlarını çizmeye gayret ettiğim, ideolojileri sahiplenilen devletlerin ve siyasal yapıların yanlış uygulamalarının önemli bir rolü olduğunu da söylemek yanlış olmayacaktır.

Sosyalist ideoloji, 19.yüzyıldan itibaren kendisine yönelik farklı yakıştırmalar, kabuller ve onu benimseyenlerin birbirinden farklılaşan uygulamalarıyla şekillense de; anlamı, hedeflediğı ekonomik ve toplumsal düzenin ne olduğu konusunda ortak görüşler bulunmaktadır. Sosyalizmin, birleştirmek ve paylaşmak anlamına gelen Latince *sociare*'den türediğı ifade edilmektedir. Kavram, ilk olarak Birleşik Krallık'ta, 1827'de Co-Operative Magazine'in bir sayısında yer almıştır. 1830'ların başlarında, Birleşik Krallık'ta, Robert Owen, Fransa'da Saint Simon'un takipçileri, kendi inançlarını sosyalizm diye adlandırmaya başlamışlardır. 19. yüzyılda da özellikle Fransa, Belçika ve Almanya gibi sanayileşmiş ölkelerde kullanılmaya başlanan bir kavram haline gelmiştir (Heywood,2019:125). Sosyalizmin, bizim dilimizdeki tam karşılığı ise toplumculuk olarak çevrilmektedir. Bu kavramın, kelime anlamı ise toplum yararını, özel bireysel yararların üzerinde tutmak ve bu hedef doğrultusunda toplumsal dönüşümü örgütlemek için çaba göstermek olarak belirtilmektedir (Kışlalı,2006:95). Bu açıdan, kavram, bireyin isteklerini ve çıkarlarını gerçekleştirmenin ön planda tutulduğu ve ekonomik ve toplumsal sistemin bu doğrultuda şekillenmesi gerektiğı üzerine kurulu bir sistem olan liberalizmin, tam karşısında yer almaktadır.

Sosyalizm, üretim araçlarının herkes tarafından ortaklaşa sahiplenilmesi ve kara yönelik kurgulanan üretimin yerine, toplum yararına gerçekleşmesi arzu edilen planlı bir üretimin hedeflendiğı bir sistem olarak kabul edilmektedir (Huberman,2008:42). Bu, kapitalist üretim tarzı olan özel mülkiyet ve kara yönelik üretim anlayışının kaldırılmasını yerine ise sosyalizmin hedeflendiğı ekonomik ve toplumsal örgütlenmenin koyulmasını arzu eden bir sistem anlayışdır. Kapitalizm, bireyin arzularını ve isteklerini gerçekleştirebileceğı bir dünya görüşü yaratırken ekonomik sistemini de bu yönde kurmak ister. Bu doğrultuda, öz çıkarlar tarafından güdülenen bireylerin, haz ve mutluluk elde edebileceğı tek

Panaît Istrati'nin Romanlarında Sosyalizm

sistemin yalnızca kapitalist ya da liberal değerleri benimseyen yönetimler altında gerçekleşebileceğini savunur.

Sosyalistler ise özel mülkiyeti ve kapitalist ekonomi anlayışını, birkaç nedenden dolayı eleştirme eğilimindedirler. Mülk edinmenin, hırs ve rekabeti beslemekle birlikte, bireyi ahlaken de yozlaştırdığına inanmaktadırlar. Sosyalist teorisyenler bu görüşlerini temellendirirken, Hıristiyan teleolojisinden ve aydınlanma karşıtı görüşlerden beslenirler. Açıkçası, Hıristiyan öğretisinin dünya nimetlerine yüzünü dönen mistik insan figürü ile aydınlanma karşıtı filozofların insanlar arasında süre gelen huzur ve mutluluğun özel mülkiyetin keşfiyle bozulmaya başladığı yönündeki düşünceleri, sosyalist düşünürlerin başvuru kaynakları olmuştur. Bu doğrultuda, bireysel ve toplumsal kötülüklerin kaynağı olarak görülen özel mülkiyet kurumunun kaldırılması, yerine ise zenginliklerin ortaklaşa paylaşıldığı bir düzenin ikame edilmesi gerektiği yönündeki düşünceler, sosyalistlerin başlıca hedefi olarak kabul edilmiştir.

Sosyalist teorisyenler, bu ideolojinin içeriği konusunda her ne kadar ortak bir payda da buluşmuş olsalar da toplumların sosyalist bir yönetime ulaşabilmeleri için kullanmaları gereken araç ve yöntemler konusunda farklılaşabilmektedirler. Başka bir ifadeyle, sosyalist ideolojiyi benimseyenler yazarların, kapitalist sistemin adil olmayan ekonomi düzeninin yarattığı acımasız hayat koşullarını ve ortaya çıkardığı bencil duyguları tatmin etme telaşında olan özgeci birey anlayışının yerine ikame etmeyi düşündükleri düzenin nasıl gerçekleştirileceği konusunda farklı fikirlere sahip olduklarını söylemek mümkündür. Hatta, sosyalizme ulaşmak için çizilen farklı yol ve yöntemler, komünizm ve sosyalizmden ayrı yeni bir doktrinin yani sosyal demokrasinin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Elbette, sosyal demokrasinin üçüncü bir yol olarak ortaya çıkmasının nedenleri arasında 19. yüzyılda ortaya çıkan ekonomik, siyasal ve toplumsal koşulların da önemli bir etkisi bulunmaktadır.

İlk sosyalist yazar olarak anılan birçok düşünür ütöpik olarak tanımlanmaktadır. Marksist ve Engels ile şekillenen bilimsel sosyalizm öncesi dönemdeki düşünürleri tanımlamak için kullanılan ütöpik sosyalistler; ekonomik liberalizmin bir sonucu olarak ortaya çıkacağını düşündükleri yoksulluk ile insanı yeni baştan ele alarak, ona toplumsal sistem içerisinde yeni bir anlam ve içerik kazandırarak mücadele edebileceklerini düşünmüşlerdir. Örneğin, Fourier, kooperatiflik sistemine benzeyen ama işleyiş olarak ondan farklılaşan falanj düzeni ile kolektif ve işbirliğine dayalı bir çalışma prensibi önermiştir. Robert Owen, yaşamı boyunca denediği ekonomik örgütlenme modelleriyle, İngiltere'de işçilerin sefaletine son verebilmeyi arzulamıştır. Saint Simon ise, iş ve çalışma esasına dayalı bir toplum düzeni öngörmüş; tasarlanan toplumda üretilen değerler, üyelerin yeteneklerine göre verilmesi üzerine kurulmuştur (Göze,2007:257-270).

Ütöpik sosyalistlerden sonra gelen düşünürlerin bazıları (Auguste Blanqui, Marx ve Engels) iktidarın, devrimci bir biçimde ele geçirilmesini sosyalizme giden yolda kullanılması gereken bir yöntem olarak düşünmüşlerdir. Devrimci ve şiddete dayalı araçların kullanılması yönündeki bu tercih, ideolojinin özellikle ezilen ve dışlanan kesimlerce hızlıca kabul edilmesini kolaylaştırırsa da uzun vadede olumsuz sonuçlar da ortaya çıkarmıştır. Örneğin, devrimi, sosyalizme giden yolda araç olarak kullanmak ve diğer seçeneklere kendini kapatmak, bu ideolojiyi benimseyen oluşumları çoğu kez köktenci ve uzlaşmaya kapalı hedeflerin peşinde koşan yapılara dönüştürmüştür. Bu nedenle, eski düzenin kalıntılarının sökülüp atılması ve tümüyle yeni bir toplumsal sistemin inşa edilmesi için ise şiddet, sosyalist programın başvurduğu bir araca dönüşmüştür (Heywood,2019:139). Her ne kadar şiddet ve kan ile devrimi gerçekleştirmek ve burjuva iktidarını devirmek, kısa bir süre kitlelerde heyecan yaratmış olsa da ortaya çıkan olumsuz sonuçların varlığı ideolojiye yönelik eleştirilerin artmasını da beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda da, sosyalist yönetimlerin ortaya koyduğu yönetim tarzı karşısında çekimser kalan ve eleştirel bakan bazı düşünürler; uzun vadede ideolojinin ortaya çıkardığı olumsuzlukları göz önünde tutarak daha demokratik bir yol arayışına başlamışlardır.

1884'te kurulan Fabian Derneği ve üyeleri (Beatrice Webb, Siney Webb, George Bernard Shaw, H.G.Wells) şiddete dayalı başkaldırıdan uzaklaşarak demokratik yollarla kapitalist sistemin ıslah edilmesini arzu etmişlerdir. Başka bir ifadeyle, bu yazarlar tarafından, reformist bir yaklaşımla devletin de zamanla işçi sınıfı çıkarları doğrultusunda hareket etme kabiliyeti kazanacağı, iyi huylu bir devlet tarafından başlatılacak olan kademeli bir sosyal reform süreci aracılığıyla sosyalizmin daha sorunsuz bir yolla kurulabileceği fikri ortaya atılmıştır.

Panait Istrati'nin Romanlarında Sosyalizm

Zaman içerisinde sosyalist dünya görüşünü benimseyen yazarlar arasında farklı fikirlerin ortaya çıkmasının nedenleri arasında şiddete dayalı bir siyaset anlayışının uzun vadede yaratacağı olumsuz sonuçların etkisi olduğu muhakkaktır. Bunun yanı sıra özellikle 20. yüzyılın ilk çeyreğinde işsizliğin azalması, maaşlarda yapılan iyileştirmeler, işçi hakları ve iş güvenliğine yönelik hayata geçirilen yasal düzenlemeler işçileri devrim yolunda kanalize etmenin zorluğunu da göstermiştir. Sendikalaşmanın yaygınlaşması ve zamanla işçi sınıfı üyelerinin edindikleri kazançlar, sosyal demokratların parlamenter demokrasiye olan inançlarını da artırmıştır. Bütün bu etkenler, hem Bernstein'in hem de solun önemli bir kısmının, devrimci bir anlayıştan çok reformist bir anlayışa yönelmesinde büyük bir rol oynamıştır. Başka bir ifadeyle hayal edilen ekonomik ve toplumsal ilişkilere şiddetle değil ama uzlaşmacı reformist bir anlayışla ulaşılabileceğine yönelik yöntem, sosyal demokratlarca kabul edilmeye başlanmıştır. Bu yöntemle, kapitalizmin eşitsizlik yaratan ekonomi anlayışını alt sınıflar yararına ıslah etmeyi ve işçi sınıfının haklarını burjuva karşısında korumayı sürdürülebilir bulmuşlardır.

Sosyalist doktrin içerisinde zamanla hedefler ve araçlar konusunda değişen anlayışlar, sosyalizmin düşünsel temellerinin kaynağı olan Marx ve Engels'in ortak paylaşımına dayalı planlı ekonomiye ve sınıfsız topluma işçi sınıfı devrimiyle ulaşılabileceği hayalinin sorgulanması gerekliliğini de göstermiştir. Örneğin, Eduard Bernstein, Marx'ın proleterya diktatörlüğüne dayalı sosyalist projesi yerine, kapitalist ekonomi ve kapitalizmin siyasal projesi olan demokrasiyi yıkmadan bu sistem içinde kalarak, emekçi sınıfların durumunu iyileştirmeye dönük teoriler geliştirmiştir. Marx'ın öngörüsünün tersine, Bernstein, kapitalizmin sınıflar arasındaki karşıtlığı sivriltmediğini, aksine orta sınıfların gelişmesiyle sınıflar arasında daha fazla yakınlaşmanın yaşandığına dikkat çekerek, kapitalizmin Marx'ın beklediği kadar kolayca yıkılmayacağını ileri sürmüştür (Çaha,2007:160). Eduard Bernstein ayrıca, sosyalist yazarlarca Marx'ın fikirlerinin dogmatikleştirilmesi ve eleştirel aklın yok sayılarak bir değerlendirmeye tabi tutulmasının aslında bu ideolojiye olumsuz katkılar sunduğunu düşünmektedir. Bernstein, marksizmin devrimci anlayışına karşı reformculuğu savunmuş ve demokratik yollardan bu amacın gerçekleştirilebileceğini düşünmüştür.

Genel itibariyle, sosyal demokrasiyi benimseyen yazarların büyük bir çoğunluğu, aslında inandıkları toplumsal ve ekonomik ilişkilere, sosyalist ya da sosyal demokrat partilerin halk ile bütünleşerek iktidara geldikten sonra ortaya koyacakları reformist yaklaşımlarla mümkün olacağını düşünmektedirler. Açıkçası, sosyal demokrat yazarlar, şiddete dayalı yolları kullanmak yerine demokratik ilke ve değerleri deneyerek toplumsal sistem içerisinde yer alan dezavantajlı kesimlerin çalışma ve hayat koşullarını iyileştirebileceklerini düşünmektedirler.

Panait Istrati'nin Yaşam Öyküsü

Panait'in eserlerinin büyük bir kısmının kendi yaşamından izler taşıdığını ve romanlarında Adrian Zograffi takma adıyla aslında kendisinin yer aldığını yukarıda ifade etmiştik. Öz yaşam öyküsünün bir yansıması olarak görülebilen eserlerinde; İbrail'de maddi imkânsızlıklarla geçen çocukluk dönemi, çeşitli zamanlarda Mısır'a yaptığı yolculuklar, Fransa, İtalya, İsviçre gibi ülkelerde bulunduğu sırada karşılaştığı zorluklar, yakınları ve yaşamına renk katan insanlar anlatılan öykünün dekorunda kendilerine yer bulurlar.

Panait, maddi imkânsızlıklar nedeniyle küçük yaşta eğitimini bırakmış ve çamaşırcılık yaparak evin geçimini sağlayan annesine yardımcı olabilmek için çeşitli mesleklerde çalışmak zorunda kalmıştır. Meyhanede ayakçılık, limanda ırgatlık, bir armatörün yanında ayak işlerine bakma, tabelacı, makine atölyelerinde çiraklık, duvar boyacılığı, domuz yetiştiriciliği gibi birçok meslek yazarın bu dönemde bulunduğu yerlerdir. Haklı olarak, çeşitli işlerde çalışmak ve farklı yaşam tarzlarına sahip insanlarla iletişim kurmak, yazarı çocukluk dönemlerinde toplumsal sorunlara daha duyarlı biri haline getirmiş gibi görünmektedir. Farklı mesleklerde çalışırken, alt sınıfı oluşturan insanları daha yakından tanıma imkânı yakalayan yazar, eserlerinde de bu sınıfın hayat mücadelelerini, geçim kaygılarını işlemeye özen

Panait Istrati'nin Romanlarında Sosyalizm

göstermiştir (Istrati,1959)³. Bu doğrultuda, işsizler, ezilen liman işçileri, haydutlar ve dışlanan azınlıklar eserlerinde yer alan sosyal sınıflar olarak karşımıza çıkmıştır.

Yazarı, sosyalizme yakınlaştıran nedenleri arasında içinde yetiştiği sosyal ve kültürel ortam ve koşulların olduğu yorumunda rahatlıkla bulunabiliriz. Romanya'nın yoksul mahallelerinde geçen çocukluk dönemi, maddi imkânsızlıklar nedeniyle tamamlanamayan eğitim hayatı ve ailenin geçimine katkı sağlamak için geçici de olsa çalışılan işler, Istrati'yi ezilen sınıfın yanında olmaya yaklaştırmıştır. Bu doğrultuda, sosyalist parti ile ilişkileri de 20'li yaşlarında Bükreş'te Strada Sifintilor'da (Ermişler Sokağı'nda) bulunan iş bulma kurumunda çalıştığı sırada başlamıştır (Klener,1971).⁴ Yazar, burada, dönemin ileri gelen sosyalistleri olarak kabul edilen isimlerle de (Cristescu, Gheorghiu, Rakowski) tanışma imkânı bulmuştur. Aktivist bir kişiliğe de sahip olan Istrati, ayrıca gençlik dönemlerinde Rusya'da hüküm süren çarlık rejiminin zulmüne ve rejim tarafından düşman ilan edilen yazarların hapse atılmasına karşı çıkmak için düzenlenen mitinglere katılarak, baskıcı rejimlere karşı protest bir tavır da sergilemiştir.

Yazarın, sosyalist partiyle ilişkileri gevşek bağlar üzerine kurulu olsa da, 1907'den 1916'ya kadar hareketin içerisinde aktif bir rol üstlenmeye gayret ettiği görülmektedir. Özellikle, bu dönemde Sosyalist Parti'nin gazetelerinden "Rominia Muncitanü" de köşe yazarı olarak, İbrail'de liman işçilerini ve hamalları sömüren vataflık kurumunun kaldırılmasını ve onun yerine armatörlerle doğrudan görüşmelerin gerçekleşebilmesi için sendikaların kurulması gerektiği yönünde yazılar kaleme almıştır. İbrail'de, liman işçileri sekreteri olduğu bir tarihte düzenlenen bir gösteriye katıldığı gerekçesiyle hapse de atılmıştır. Yazar, sosyalist parti ile ilişkilerini ve İbrail'de liman işçileri sekreteri olduğu yılları "Uşak" isimli romanında yine Adrian Zograffi takma adıyla işlemektedir.

Istrati, 1927 yılından sonra ise kendisini sol düşüncenin dışında tutmaya gayret göstermiştir. Devrimin 10. yıl etkinlikleri için Sovyet Rusya'ya davet edilen ve bu durumu memnuniyetle karşılayan yazarın ideolojiye olan olumlu tutumun değişmesinde Rusya'ya gerçekleştirdiği seyahat belirleyici olmuştur. Devrimin hedeflediği toplumsal sistemi ve devrimin gerçekleşmesinde büyük katkıları olan aydınları ve yazarları görme fırsatını da değerlendirmek isteyen yazar Sovyet Rusya'ya gitmiştir. Sovyet Rusya'da bulunduğu ilk zamanlar, devrimin Rusya'daki etkileriyle ilgili olumlu yazılar paylaşmıştır. Ama, bu durum zamanla tersine dönmüştür. Rusya'da kalma süresi uzadıkça, Rusya'nın farklı bölgelerini gezme imkânı bulmuş ve gördüğü manzaralar sosyalist yönetime karşı düşüncelerini tekrardan gözden geçirmesine neden olmuştur. Devrimi gerçekleştiren yönetimin, işçi sınıfının ve köylülerin yaşamlarını iyi bir noktaya taşımaktan uzak uygulamalar içerisinde olması ve rejimin baskıcı tutumu, Istrati'nin sosyalist düşünceyle arasının açılmasında önemli olmuştur. Rusya seyahati sonrası kısa bir süre Fransa'da yaşayan yazar, kaleme aldığı günlük yazılarında ya da eserlerinde sosyalizme yönelik eleştirel düşüncelerine yer vermeye de başlamıştır (Istrati,1952).

³Istrati'nin ilk gençlik yıllarını kapsayan romanı Hayat Yolları'dır. Eserde, çocuk yaşta, her şeyi geride bırakarak, bir meyhanede ayakçı olarak çalışmaya başlayan Panait'i ve daha sonra beş parasız farklı ülkelere durmak bilmeyen yolculuklar yapan Panait'i görürüz. Yazar, bu sayede Kira Kiralina ve Kodin gibi eserlerinin malzemesini oluşturacak yerler keşfeder. Üç kağıtçı ve ayakçı takımını, adaletsizliğe sırtını dönen patronları, varını yoğunu kaybettikten sonra kalan ömrünü meyhane köşelerinde tüketen insanları tanır.

⁴Panait'in yaşamıyla ilgili en derli toplu çalışma; Belçikalı Monique Jutrin-Klener tarafından edebiyat fakültesini bitirme projesi olarak hazırlanan ve Nihal Önel tarafından dilimize kazandırılan Panait Istrati isimli eserdir. Klener, yazarın hayatını konu alan bu eseri yazabilmek için, Istrati'nin doğduğu ülkede Romanya'da bulunmuş ve o tarihlerde Istrati'nin hayatta olan yakınları ile mülakatlar gerçekleştirmiştir. Bu sayede Klener, elde ettiği belgeler ve veriler sayesinde, yazarın yaşamına ışık tutabilecek yazışmaları toplayabilmiştir. 1965 yılında yazıldığı anlaşılan kitapta, Istrati'nin yaşamı sekiz başlık altında toplanmıştır. Yazarın sosyalizme olan merakı, sosyalizmle tanıştığı yıllar ve nihayet bu davadan kopuşu bu başlıkların bir kısmının içeriğini oluşturmaktadır.

Panaît Istrati'nin Eserlerinde Sosyalizme Yönelik Eleştiriler

Panaît Istrati'nin eserlerinin neredeyse tamamına yakını dilimize çevrilmiştir. Bunlardan, özellikle “Uşak”, “Baragan’ın Dikenleri”, “Hayat Yolları” ve “Minka Abla” isimli romanları, makalenin ana konusunu teşkil eden yani yazarın sosyalist dünya görüşü ile ilgili düşüncelerini görebileceğimiz metinlerdir. Yazarın, bu eserlerinin dışında, devrimin 10.yıl etkinlikleri için Sovyet Rusya’da bulunduğu bir yıllık süre içerisinde, devrimin yarattığı ekonomik ve toplumsal koşulları eleştirel bir üslupla dile getirdiği “Aldatan Işık” isimli kitabını da dahil etmemiz mümkündür.

Yazarın yukarıda ismi geçen eserlerinde; işbirliği ve dayanışma, sınıf çatışması, ezen ezilen ilişkisi ve alt sınıfın yaşadığı zorluklar gibi sosyalist doktrinin temelini oluşturan sorunlar işlenmektedir. Sert doğa koşullarıyla (sel, kuraklık vb. gibi) mücadele eden yerel halkı esir alan sefalet ve bu kötü şartlardan kurtulmak için verdikleri mücadeleler de eserlerinde önemli bir yer kaplamaktadır. Özellikle, “Uşak” isimli eserinde sosyalist sistemle ilgili görüşlerini; sanayi toplumunda burjuva sınıfı ve proletarya arasında var olacağı düşünülen sınıf çatışması konusunu ve sömürü düzenini, farklı aktörleri de dâhil ederek ve sınıfsal çatışmanın gözden kaçan başka yönlerine de dikkat kesilerek ele almaya çalışmaktadır.

“Uşak” isimli romanda başkarakter Adrian Zograffi, İbrail’in burjuva sınıfını oluşturan ve hububat ticaretiyle uğraşan Thüringer’lerin evinde uşak olarak çalışmaktadır. Adrian romanda, Panaît Istrati gibi romantik ve coşkulu bir kişiliğe sahip biri olarak resmedilmektedir. Ama aynı zamanda gerçekçi bir bakış açısına da sahip biri olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, Adrian, işlerinden arta kalan zamanlarda Bükreş’te, işçi toplantılarında dinlediği fikirleri (burjuva sınıfının ahlaksızlığı, burjuva sınıfının kurduğu sömürü düzenini) gündelik hayattaki belirtileriyle mukayese ederek anlamaya çalışan birisidir. Adrian, armatör Thüringer’lerin malikânesinde uşak olarak çalıştığı süre içerisinde kalabalık aile üyelerinin rutin işlerini, telaşlarını, onlarla aynı sınıfa ait iş ortaklarıyla kurdukları ilişkileri gözlemler. Adrian’ın burjuva sınıfının gündelik yaşamına duyduğu ilginin nedeni olarak kendisi tarafından, eğer bir taraf tutulacak ise sosyalist fikirleri gerçekleriyle karşılaştırarak en nihayetinde vicdan huzuruyla karar vermek için yaptığı ifade edilmektedir.⁵

Adrian’ın, tarafsız bir gözle yaptığı sorgulamaları neticesinde, armatörlerin elinde işçilerin tamamıyla yoksun oldukları bir kuvvetin yani derin bir iş zekâsının ve ticari kabiliyetin olduğu kanaatine varmıştır. Ona göre, burjuva sınıfını temsil eden bu kesim, risklerle dolu ticaret hayatının karmaşık mekanizması karşısında engin bir bilgiye ve öngörüye sahip olmanın yanında üretim ve pazarlama noktasında da geniş bir iş becerisine sahiptir. Oysa, toplantılarına katıldığı ve yakın ilişkiler kurduğu sosyalist ideolojiye benimseyen kişilerin, ticari ilişkilerle ilgili yeterli bir bilgiye sahip olmadıklarını ve ürünlerin satışının yapıldığı Avrupa ülkelerinin nerede olduklarını dahi bilmediklerini söylemektedir. Beraberinde, burjuva sınıfını maddi zevklere düşkün, bencil ve aç gözlü olmakla itham eden sosyalistlerin fikirlerinin de basmakalıp ve tek taraflı olduğunu düşünmektedir. Maddi zevklere düşkünlük, aç gözlülük ve özgeci davranışların soylularda bulunduğunu kabul etmekle birlikte; o her sınıfın içerisinde ahlaki bakımdan zayıf kişilerin bulunabileceğinin de hatırlanması gerektiğini söylemektedir.

Thüringer’lerin ve birlikte vakit geçirdikleri armatörlerin ahlaki açıdan iyi bir noktada bulduklarını düşünür. Yoksullara karşı sevimli, medeni ve merhametli olduklarını da ekler. Buna karşılık, Adrian, kötü davranışların ve kusurların işçi sınıfı üyelerinin bazılarında da bulunduğu karar verir. Bunu, romanda para ve mevki elde ettikten sonra en kötü burjuvaları geride bırakacak davranışlar sergilediğini düşündüğü vatafları örnek vererek göstermeye çalışır. Vataflar, armatörlerle liman

⁵ “Mesela gözü önünde duran, hemen hepsi şehirde yerleşmiş yabancı armatörler olan şu burjuvalar. Sanayi namına hiç bir şeyi olmayan İbrail’de bu adamlar yıkılacak burjuva sınıfının hemen tamamını teşkil ediyorlardı. Pek âlâ, bakalım kimmiş bu adamlar. İnsan, üstüne bindiği dalı kesmemek için olsun kimi yıktığını bilmesi icabetmez mi? Adrian onları iyice tanımaya başlıyor ve iki ayrı cepheden muhakeme ediyordu: insanlık meziyetlerini ve içtimai kapasitelerini” (Istrati,1954:32-33).

hamalları arasında iletişim kuran, resmi olmayan aracı bir kurumdur. Zamanla, işçilerin ve armatörlerin iyi niyetlerinden yararlanarak böyle bir imtiyaz elde etmişlerdir. Vatafların çoğunluğunu, eski işçi sınıfı üyeleri oluşturmaktadır. Gemilere, ürünleri yüklemeye gerekli adamları bulmak için armatörlerin vataflarla işbirliği yapmaları gerekmektedir. Bu düzen zamanla, işçilerin armatörler tarafından değil de vataflar tarafından sömürülmelerinin yolunu açmıştır.⁶

Tüccar ve armatörlerin derin bir iş zekâsı ve kabiliyete sahip olduğu yönündeki düşünceler yazarın bir diğer eseri “Minka Abla” da, Sima isimli tüccar aracılığıyla tekrardan karşımıza çıkar. Romanın başkarakteri, Minka'nın, istemeye istemeye evlenmek zorunda kaldığı İbrail'in sayılı zenginlerinden Sima, mahsullerin alış-satış fiyatlarını; açık havada veya şehir meydanındaki kahvelerde takip ettikten sorma belirleyen birisidir. Aldığı duyular sonrasında da, her ürüne uygun pazarlama stratejisi ve fiyat belirleyen Sima günün sonunda karlı bir şekilde evine dönmektedir. Romanda, Sima'nın, iş zekâsı ve yeteneğinin yanı sıra onu yoksulların gözünde yücelten ihtiyatlı yardımseverliğine de değinilmektedir. Başka bir deyişle, Sima'nın kişiliğinde de Thüringer'lerde olduğunu düşündüğü mütevazılık ve yardımseverlik gibi özelliklere kısmen de olsa rastlamak mümkündür. Sima'nın oldukça geniş bir arsa üzerine inşa edilen evinin bir kısmında sığınmak ve dinlenmek isteyen her yolcunun kabul edildiği bir bölüm yardım amacıyla kullanılmaktadır. Çetin geçen kış mevsiminde yoksulların odun, un, kibrit ve tuz ihtiyacını da Minka, Sima'yı ikna ederek ambarda bu işler için bekletilen mahsullerden karşılıksız vererek yardımda bulunmaktadır.⁷

Yazarın, ele aldığımız eserlerinde burjuva sınıfını temsil eden armatör ve tüccarların iş zekâsı ve yardımseverliği karşısında derebeylerin yerel halka uyguladığı baskı ve zulme de yer verdiğini görmekteyiz. “Minka Abla” isimli eserinde, Tuna Nehri'nin kıyısındaki geniş arazinin sahibi, Derebeyi Mindresku tarafından, bataklıkta biten sazlıkları köylünün ona ücret ödeyerek kullanması için tek taraflı konulmuş bir kural vardır. Mindresku'dan, gerekli izinler alınmadan bataklıklara yapılan her müdahalede, köylülerin sahip olduğu hayvanlara ve ürünlere el konulmaktadır. Baragan'ın Dikenleri'nde de, Üç Mezralar Köyü'ndeki toprakların sahibi derebeyi'nin belirlediği tarlaları köylüler, belirli koşullar karşılığında (elde edilen ilk ürünlerin derebeyine verilmesi gibi) kullanabilmektedir. Yine, Baragan'ın Dikenleri'nde derebeyi, maddi yönden kendisine bağımlı olan köy halkına onaylamadıkları işleri bile yaptırabilmektedir. Bunu, romanın anlatıcısı Mateika'nın, arkadaşı Yonel'in abisinin Üç Mezralar Köyü'nde yaşadığı kalabalık köy evinde bulunduğu sırada öğreniyoruz. Ev halkı yeni gelen çocuk misafirlerini karşılamak için avluda toplanmışken yalnızca bir kişi; evin güzel kızı Tudoritza, kimseyle görüşmek istemediği için kendisini odasına kapatmıştır. Mateika, bunun nedenini daha sonra aile fertlerinden biri aracılığıyla öğrenir. Toprak ağası, kendisine borçlu olan Tanas'ın (Tudoritza'nın sevdiği adamdır) borcunu silme şartıyla hamile bıraktığı metresi Stana ile evlenmeye zorlamıştır.⁸

Yazar, derebeylerinin baskı ve zorbalığı karşısında köylülerin kaderlerine boyun eğmekten ve bu sefil yaşamlarını kısa sürede olsa unutmak için sarhoş olmaktan başka seçenekleri düşünmeyişlerini eleştirir. Yazar, bu düşüncesini Baragan'ın Dikenleri'nde şu cümlelerle anlatır: “*Rumanyalı ayyaş değildir ama, üzüntüsü oldu mu içer. Hele sefalet bıçağının kemiğe dayandığını hissetti mi, kendini*

⁶ “Bu zalim iş sistemi yüzünden her gün bir iki kişinin kafası patlardı. Onun için vataf'ın etrafında hakiki işçilerden veya sadece bu maksatla tutulmuş adamlardan mürekkep bir zorbalar grubu bulunurdu, bunlar öldüresiye zalim insanlardı.” (Istrati,1954:34-35).

⁷ Sima tarafından tesis edilmiş ve kanun hükmüne girmiş bir adet vardı: Dükkan muhtaç müşterilere yardım etmek ve fakirlerine sadaka vermek için kullanılacaktı (Istrati,1959:40-41)

⁸ “Yok, hasta değildir, dedi; gizli gizli ağlıyor, çünkü varacağı Tanas bir kahpeyle nişanlandı, nişanlısı Stana hala bizim boyar'ın kapatmasıdır. Hatta ondan gebedir. Ama ne yapsın zavallı, Tanas'ın eline bakan bir sürü insan var; anası, babası, bir sürü kardeş, hem boyar'a “borçlu ve satılmışlar”, şimdi Tanas, Stana'yı “rezil olmaktan kurtarsın diye” boyar bütün borçlarını bağışlıyor. Hatta onlara toprak ve hayvan da veriyor. Yazık, bizim Tanas iyi çocuktur. O da bu yüzden derli, ama başka ne yapabilir? Onun için Tudoritza odasına kapanıp bütün gün ağlıyor.” (Istrati,1966:55).

büsbütün içkiye verir. O zaman tanınmayacak hale girer. Her zaman o kadar akli başında ve iyi olan adam, cinayetden bile gözü yılmayan bir hayvan olup çıkar.”(Istrati,1966:54).

Yazarın, alt sınıfın yaşam tarzına yönelik bu eleştirileri, “Uşak” isimli eserinde de karşımıza çıkmaktadır. Limanda, hamallık yaparak geçimini sağlayan işçiler, iş olmadığı zaman soluğu hemen meyhanede alırlar. Burada zil zurna sarhoş olana kadar içerler, durumlarından haberdar olan eşleri onları meyhaneden almaya geldiklerinde de şiddet uygularlar. Bir de, sarhoş olduktan sonra ceplerinde çuvalı taşıma sırasında işlerini kolaylaştırmak için kullandıkları bıçaklarla da birbirlerine zarar verirler.

Liman işçilerinin, ahlaki zayıflıkları ve tembel yaşamlarını tersine çevirme konusunda bir şeyler yapma gayreti gösteren kişi ise kimsenin aldırış etmediği rıhtımda limonata satan Stefan Baba’dır. Hamalların taşıdığı keskin bıçaklara düşman kesilen limonatacı; bıçakların yerini zararsız çakıya bırakması için yorulmak bilmez bir çaba sarf eder. Limonatasından içmek için gelen hamallara vaazlar verir: İşçilerin yaşam kalitelerini yükseltecek reformlarından bahsederek Adrian’ın gözünde basmakalıp sosyalistlerden farklı bir eylem adamı olarak görülür.⁹

Bu durum Adrian’da varoluşsal sorgulamalar silsilesi yaratır. Kendi varlığını, yaşamını ve hayattaki amaçlarını gözden geçirir. Canının istediğini yapan, özgür yaradılışlı Adrian, kitapları ve şahsi hürriyetine olan bencil ihtiyacı uğrunda yaşayan biri olduğuna karar verir. Bu derin düşünceler ona kendi yaşamının manevi güzelliğinin ne olduğu sorusunu sordurur.¹⁰ Bu sorgulamalar Adrian’ı, bir kısmının yararına olan ötekileri ise ahlaksızlığın, cehaletin, işin, hatta işsizliğin kölesi haline getiren toplum düzenini düzeltmek gerektiği sonucuna vardırır. Bu, onu tıpkı Stefan Baba’nın yaptığı gibi bazı aksaklıkları kendine mesele edip onları değiştirmek için eyleme geçmeye yönelir.

Yazarın sosyalist ideolojiye yönelik düşüncelerine romanda yer verilen bu kişisel uyanışın onda yarattığı kısa süreli heyecandan sonra rastlamaktayız. Adrian, kafasında beliren fikirleri, güvendiği dostu İbrail’deki en bilgili sosyalist olduğunu düşündüğü şair ruhlu kunduracı Avramaki’ye açmak için onun yanına gider ve toplumsal aksaklıkları, ezen ve ezilen ilişkisinin ancak ve ancak işçileri bir arada tutacak, ahlaki açıdan eksiksiz olan yöneticiler tarafından idare edilecek bir sendika ile son bulacağına söyler.¹¹

Avramaki, Adrian’a onun haberi olmadan, İbrail’de karma bir sendikanın kurulduğunu söyler. Adrian’ın, Thüringer’lerin evine uşak olarak alınmadan önce yaptığı boyacılık işinden tanıdığı bazı kişilerin de sendikaya katıldığını ekler. Adrian, kumarbaz ve ahlaki yönden zayıf olduğunu düşündüğü bazı kişilerin de bu birliğin içinde yer almasına içerler.¹²

⁹ Adrian başını iki eliyle kavrayarak giderken içinden diyordu ki : “Limanın altı bin hamalını tek başına silahsızlandırabileceğine iman eden bu adamın yanında ben bir solucandan başka bir şey değilim!”(Istrati,1954:61).

¹⁰ “Kendinden daha bedbahtların kaderine karşı kayıtsız kalan adamın hayatında manevi güzellikten eser yoktur. Benim hayatımın gerçek manevi güzelliği nerede?”(Istrati,1954:63).

¹¹ “Mesela şu hamallarımız bugünkü gibi birbirlerini veya karılarını öldürmeseler, hayvanca içmekten vazgeçseler memnun olmaz mısın? İşte insan böyle düzeler. Hepsi bu kadar, ama bu da muazzam bir şeydir! İnsanın bu derece iyileştiğini görmek için hayatımı da, hürriyetimi de fedaya hazırım. Hatta İbrail’de bir muhtelit işçi sendikası kurmak teşebbüsünü üzerine almaz mısın, diye sormaya geldim”(Istrati,1954:70).

¹² “Adriyenciğim, yanlış bir yol tutmuşsun sen! Bir kitle hareketinde herkesin bütün arkadaşlarını sevmesi mümkün değildir, ama mesele orada değil. Biz Hıristiyanlık propagandası yapmıyoruz, sosyalist doktrin hiçbir zaman “birbirinizi seviniz” demez. “Birleşin, teşkilatlanın!” der.

-Kiminle birleşeceksin! Bu çeşit insanlarla mı?

-Tabi! Herkes bütün insanları kendi arzusuna göre yaratacak değil ya?

Panaît Istrati'nin Romanlarında Sosyalizm

Adrian ile Avramaki'nin burjuva sınıfına karşı düşünceleri de oldukça farklıdır. Avramaki, liman işçilerinden sıkıntıya düşenleri koruyacak bir yardım sandığı kurmak isteyen Thüringerlerin bu çabalarını, "burjuva insanlığı" olarak yorumlar. Avramaki'ye göre Adrian duygularını her şeyin önüne koyarak karar veren birisidir. İdeolojik mücadelelerde Adrian'ın kararlarını şekillendiren duygusallığa yer olmadığını hatırlatır.¹³

Adrian'ı sosyalist ideolojiyi benimsemiş bir takım kişilerde olan ama onu rahatsız eden bir diğer eğilim, toplumsal sistemde var olan aksaklıkları değiştirmek için tercih edilen yöntemlere duydukları bağlılıktır. Adrian, şiddetin uzun vadede ezilen kesime fayda sağlayacak bir yöntem olmadığına inanmaktadır. Romanda bu durum, armatörlerin, limanda gemilere yüklerin taşınması ve boşaltılmasında kullanmak için İbrail'e getirmeyi planladıkları elevatorlar (asansör) gelişmesini öğrendiği zaman ortaya çıkar. Elevatorların gelmesiyle, işinden olacaklarını düşünen işçiler, makinelerin rıhtıma ulaştıkları zaman Tuna'nın dibine atılmaları gerektiğini düşünürler. Oysa, Adrian tıpkı Stefan Baba ve bazı konularda anlaşamaları da Avramaki gibi, binlerce emekçiye işsizliğe terk eden makineleşmeye karşı tek etkili mücadele yolunun sendika teşkilatlanması ve uluslararası dayanışma olduğunu düşünmektedir. Onlara göre, teknik ilerleme karşısında işçiler, kendi haklarını koruma altına alacak bir birlik etrafında örgütlenebilirlerse; bilim ve teknik ilerlemeyi kendi lehlerine de çevirebileceklerdir.

Sonuç

Sosyalist ideolojinin temel dayanakları ve kabulleri içerisinde Marks ve Engels'in düşünceleri önemli bir yer kaplamaktadır. Marx ve Engels'in insanlık tarihinin, ilkel dönemden sanayi toplumuna gelinceye kadar geçirdiği aşamaları ve toplumsal yaşam ile ilgili düşünceleri çözümlerken kullandıkları temel tezlerin edebi metinlerde kullanılmasıyla zamanla sosyalist bir edebiyat anlayışı da gelişmiştir. Panaît Istrati de, ele aldığı konular itibarıyla sosyalist edebiyat bloğu içerisinde konumlanabilir. Fakat, yazar, kimi sosyalist yazarların eserlerinde işlediği konu ve temalardan dolayı onlardan farklılaşabilmektedir. Bu farklılığı, yazarın "Uşak" isimli romanında, işçi sınıfının, aslında burjuva sınıfını temsil eden armatörler ile değil de vataflarla çatışma içerisinde olduğunu ama işçilerin büyük bir çoğunluğunun bunu fark etme konusunda ise istekli olmadıklarını göstermeye çalışmasıyla anlayabiliyoruz.

Marksizm, sosyal ilişkiler içerisinde ekonomik ilişkilere ağırlık vermekte; doğayı, insanı, toplumu ve devleti bu şekilde anlamaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda, toplumsal yaşam üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan sınıflarla ve bunlardan mahrum olan sınıflar arasında yaşanan savaşımlardan ibaret olarak düşünülmektedir. Bu doğrultuda da sanayi toplumlarında iki sınıf bulunmaktadır: Üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan burjuva sınıfı, diğer tarafta ise bunlardan mahrum olan işçi sınıfı vardır. Marx ve Engels, sanayi toplumunun zamanla işçileri kitlesel olarak örgütlenmeye iteceğini bunun da devrimle sonuçlanacağını belirtmişlerdir. İşçi sınıfının iktidarıyla gerçekleşen devrimle de nihai zafer yani sınıfsız bir toplum olan komünizme ulaşılabilecektir. Sosyalist edebiyatta bu doğrultuda Marx ve Engels'in toplumsal sistem içerisinde önünde sonunda yaşanacağı belirtilen sınıf savaşının aktörleri arasında yaşanan çatışmaları işlemektedir. Panaît Istrati'de, makalede analiz edilen romanlarında toplumsal sistem içerisinde var olan bu türden çatışmaları ya da karşı karşıya gelişleri ele almaktadır. Fakat, yazar, klasik marksist yazarlar gibi sınıf çatışması geriliminde tek bir yerde yani işçilerin yanında konumlanarak partizanca bir yaklaşım içerisinde bulunmamaya gayret

-Ya ahlak?

-Bütün arkadaşların ahlaklı olması aranır. Ahlakı zayıf çıkanlar fırlatılıp atılır. Senin aradığın idealdir, ideal de insanın düşmanıdır. Ben bunu acı tecrübelerimle öğrendim. Sen de mücadele etmek istersen evvela kendini değiştir." (Istrati,1954:71)

¹³Kunduracı, yüreğin ehemmiyeti olmadığını, ortada kalanların her iki taraftan kurşun yiyebileceklerini söylemişti. Zararı yok, insan adil bir hâkim olamayacaksa, zalim olmaksızın mazlum olsun daha iyi. (Istrati,1954:79)

Panait Istrati'nin Romanlarında Sosyalizm

etmektedir. Açıkçası, yazar, sosyalizmle arasına bir mesafe koyma gayreti içerisinde olsa da toplumsal sistemin işleyişi ve gelişimi konusunda ortaya koyduğu fikirleri 19. yüzyılda, Avrupa'da gelişme imkânı bulan sosyal demokrasiye yakın görünmektedir. Özellikle, "Uşak" isimli romanında bu durumu daha net görebilmekteyiz. Romanda, şiddete dayalı başkaldırıdan uzaklaşarak daha demokratik yollarla toplumsal eşitsizliklerin ve rekabetin ıslah edilmesi gerektiğine yakın olduğunu gösteren izlere rastlamak mümkündür. Panait, toplumda var olan eşitsizliklerin ve haksız rekabetin işçi sınıfının şiddet yoluyla elde edeceği bir devrimle son bulacağına inanmamaktadır. Reformist bir yaklaşımla örneğin sendikalaşmaya öncelik verilerek, kapitalist sistemin kötü koşullarını tersine çevirebileceklerini düşünmektedir.

Kaynakça

- Çaha, Ö.,2007. Dört Akım Dört Siyaset, Ankara.
- Göze, A.,2007.Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, İstanbul.
- Heywood, A.,2019, Siyasi İdeolojiler, Ankara.
- Huberman, L.,2008,Sosyalizmin Alfabesi, Ankara.
- Istrati, P.,1954.Uşak, İstanbul.
- Istrati, P.,1969.Minka Abla, İstanbul.
- Istrati, P.,1966.Baragan'ın Dikenleri, İstanbul.
- Istrati, P.,1952.Aldatan Işık, İstanbul.
- Istrati, P.,1959.Hayat Yollarında, İstanbul.
- Klener- M.,J.,1971. Panait Istrati, İstanbul.
- Kışlalı, A.,T.,2006, Siyasal Sistemler, Ankara.